

YMCHWIL GYMDEITHASOL RHIF: 46/2018
DYDDIAD CYHOEDDI 19/07/2018

Gwerthusiad ôl-weithredu o Ran 2 Deddf Tai (Cymru) 2014: Adroddiad Terfynol

Crynodeb Gweithredol

1. Nodau ymchwil a methodoleg

- 1.1 Cyflwynodd Deddf Tai (Cymru) 2014 newidiadau mawr i'r ffordd y mae'n mynd i'r afael â digartrefedd (o fis Ebrill 2015), gyda'r newidiadau craidd yn Rhan 2 y Ddeddf¹ wedi'u hanelu at ymestyn gwasanaethau sy'n atal digartrefedd a rhoi cymorth i bob ymgeisydd cymwys. Mae gwerthusiad ôl-weithredu hydredol o'r rhan hon o'r Ddeddf, sy'n canolbwyntio ar y broses a'r effaith, bellach wedi'i gwblhau.
- 1.2 Nod cyffredinol y gwerthusiad yw deall sut mae sefydliadau sy'n ymwneud â chefnogi pobl sydd mewn perygl o fod yn ddigartref (awdurdodau lleol, cymdeithasau tai a sefydliadau'r trydydd sector) wedi gweithredu'r Ddeddf. Bydd yr ymchwil yn llywio dealltwriaeth Llywodraeth Cymru o effaith y Ddeddf ar bobl sy'n ddigartref / sydd mewn perygl o fod yn ddigartref.
- 1.3 Mae'r amcanion gwerthuso penodol fel a ganlyn:
 - Gwerthuso'r ffordd y mae awdurdodau lleol yn rhoi'r ddeddfwriaeth ar waith. Gwerthuso effeithiau tymor byr a thymor hwy'r ddeddfwriaeth newydd.
 - Nodi'r angen am welliannau, datblygiadau a chefnogaeth bellach i sicrhau bod gwasanaethau cyson da yn cael eu darparu ledled Cymru.
 - Asesu effaith y ddeddfwriaeth ar ddefnyddwyr gwasanaethau, awdurdodau lleol a phartneriaid allweddol.
 - Gwerthuso effeithiau'r pwyslais llawer mwy a roddir ar atal sy'n nodwedd graidd o Ddeddf Tai (Cymru) 2014, a hynny ar ddigartrefedd.
- 1.4 Roedd y gwerthusiad yn cynnwys dwy don o waith maes. Cyflwyno'r adroddiad terfynol hwn ganfyddiadau'r ail don ac adolygu canfyddiadau perthnasol o'r adroddiad interim.
- 1.5 Cyflwynodd Deddf Tai (Cymru) 2014 - a weithredwyd ym mis Ebrill 2015 - nifer o newidiadau yn y modd yr eir i'r afael â digartrefedd yng Nghymru. Mae'r prif newidiadau fel a ganlyn:
 - Cyflwyno dyletswyddau newydd i awdurdodau lleol i gynorthwyo i atal digartrefedd i unrhyw un sy'n gofyn am gymorth² a'r ddyletswydd bod awdurdodau'n cymryd 'camau rhesymol' i atal neu leddfu digartrefedd.

¹ Trwy'r adroddiad drwyddo draw cyfeirir at hyn fel y Ddeddf

² Mae modd i drydydd parti gyflwyno ceisiadau ar ran rhywun, ond rhaid i'r unigolyn fod wedi cytuno.

- Ymyriadau mwy hyblyg gan awdurdodau lleol i sicrhau y caiff digartrefedd ei atal yn fwy effeithiol.
- Newid yn y diwylliant sefydliadol i ategu dull o weithredu sy'n canolbwyntio ar unigolion / partneriaeth rhwng awdurdodau lleol a phobl sy'n dod ymlaen am gymorth³.
- Cynyddu hyd yr amser pan ystyrir bod pobl yn cael eu bygwth â digartrefedd o 28 diwrnod i 56 diwrnod ac ymestyn y ddyletswydd atal i bawb, nid i'r rheiny sydd ag angen blaenoriaethol yn unig.
- Newidiadau mewn cymhwysio darpariaethau angen blaenoriaethol, bwriadoldeb a chysylltiad lleol.
- Creu fframwaith newydd i gynnwys cymdeithasau tai.
- Creu fframwaith newydd i weithio gyda'r sector rhentu preifat i liniaru digartrefedd.

1.6 Nod y Ddeddf yw sicrhau:

- bod cymorth ar gael i bawb sydd mewn perygl o fod yn ddigartref neu sy'n ddigartref;
- y cynhelir ymyriadau cynnar i atal argyfyngau;
- bod llai o bwyslais ar angen blaenoriaethol;
- y gwneir y defnydd gorau o adnoddau, gan gynnwys llety rhent preifat;
- bod awdurdodau lleol yn gweithio gyda phobl i'w cynorthwyo i ddod o hyd i'r ateb tai gorau; a
- bod yna weithio mewn partneriaeth ar draws sefydliadau i gyflawni atebion cynaliadwy.

1.7 Mae hyn yn golygu bod gan fwy o bobl bellach hawl i gael cymorth nag o'r blaen, er nad yw cynnig tai cymdeithasol bellach yn brif fath o gymorth sydd ar gael; yn lle hynny, gall awdurdodau lleol gyflawni eu dyletswyddau digartrefedd yn haws trwy gynnig llety yn y sector preifat.

1.8 Dechreuodd gwaith gwerthuso'r prosesau sy'n gysylltiedig â gweithredu'r Ddeddf a'i effaith yn 2016. Roedd y gwerthusiad ei hun yn cynnwys methodolegau ymchwil ansoddol a meintiol a nifer o gamau cyflenwol gan ddefnyddio ystod o wahanol ddulliau gweithredu gwaith ymchwil. Ar ddechrau'r prosiect, daeth y tîm astudio dan arweiniad Llywodraeth Cymru a Grŵp Ymgynghorol yn cynnwys rhanddeiliaid allweddol ledled Cymru. Datblygwyd offerynnau ymchwil gan y tîm ymchwil a'u cymeradwyo gan Lywodraeth Cymru. Mae'r gweithgarwch a ganlyn wedi'u cwblhau:

- Dadansoddiad meintiol o ddata eilaidd (2015-16 / 2016-17).
- Arolwg ac adolygiad o 22 awdurdod lleol [ton gyntaf: Mehefin-Awst 2016 / ail don: Awst - Hydref 2017].
- Ymgynghori â rhanddeiliaid cenedlaethol [Hydref-Tachwedd 2016].
- Dewis o chwe ardal yr awdurdodau lleol i gynnal astudiaeth achos er mwyn ymgynghori ac ymgysylltu â darparwyr gwasanaethau a defnyddwyr gwasanaethau [Medi 2016].
- Astudiaeth achos: Ymgysylltu ac ymgynghori â defnyddwyr gwasanaethau [ton gyntaf: Hydref 2016-Ionawr 2017 / ail don: Mehefin-Gorffennaf 2017].
- Astudiaeth achos: Ymgysylltu ac ymgynghori â darparwyr gwasanaethau [Mawrth - Mehefin 2017].
- Casglu ac adolygu'r wybodaeth: adolygiad polisi a llenyddiaeth.
- Grŵp ffocws gyda Rhwydwaith Digartrefedd [Ionawr 2018]

Ymgynghori â rhanddeiliaid cenedlaethol

1.9 Cynhaliwyd pymtheg o gyfweiliadau gyda rhanddeiliaid cenedlaethol o'r sefydliadau a ganlyn:

- Tai Cymunedol Cymru (1).
- Sefydliad Siartredig Tai Cymru (1).
- Cymorth Cymru (1).

³ Argymhellwyd yn y Côd Canllawiau ddefnyddio Cynlluniau Tai Personol ond nid ydynt yn ofyn statudol

- Sefydliad Addysg Uwch (1).
- Rhwydwaith Digartrefedd (1).
- Shelter Cymru (2).
- Cymdeithas Landlordiaid Preifat (1).
- Prosiect Take Notice (1).
- Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (1).
- Is-adran Polisi Tai Llywodraeth Cymru (4).
- Tai Pawb (1).
- Sefydliad Siartredig Tai (1).

1.10 Nodwyd bod y sefydliadau / unigolion uchod yn arwyddocaol yng ngwaith llunio'r Ddeddf, neu eu bod mewn sefyllfa i roi persbectif pwysig ynglŷn â'i hethos, ei gweithredu a'i heffaith. Roedd rhai o'r rhanddeiliaid a gafodd eu cyfweled yn rhan o broses adolygu'r ddeddfwriaeth ddigartrefedd flaenorol yng Nghymru a datblygu Deddf Tai (Cymru) 2014. Roedd eraill yn drafftio a chraffu'r Ddeddf cyn ei gweithredu, mae rhai yn ymwneud â'i gweithrediad strategol ac roedd eraill yn ymwneud â datblygu'r Côt Canllawiau. Er mwyn cadw'r rhanddeiliaid cenedlaethol a'r sefydliadau y maent yn eu cynrychioli'n anhysbys, ni chynhwysir unrhyw wybodaeth wahaniaethol gyda'r darnau o'u cyfweiliadau.

Arolwg o'r awdurdodau lleol (Y Don Gyntaf)

- 1.11 Pwrpas yr arolwg oedd casglu gwybodaeth ansoddol a meintiol yn ymwneud â'r gwahanol gamau a amlinellir yn y Ddeddf. Datblygwyd yr arolwg gan y tîm ymchwil yn dilyn arweiniad gan Lywodraeth Cymru a rhanddeiliaid allweddol o bob cwr o Gymru, ac arbrofwyd arno gydag un awdurdod lleol i wirio'r cynnwys cyn ei gyflwyno i weddill yr awdurdodau lleol.
- 1.12 Cafwyd ymatebion (un o bob tîm tai'r awdurdodau lleol) rhwng y 4^{ydd} o Orffennaf a'r 25^{ain} o Awst 2016. Anfonwyd e-bost gan Lywodraeth Cymru at gysylltiadau allweddol yn nhimau tai awdurdodau lleol yn cyflwyno'r arolwg gan gynnwys dolen i'r arolwg. Anfonwyd negeseuon atgoffa dilynol gan y tîm ymchwil a Llywodraeth Cymru hyd nes y cafwyd ymateb gan bob awdurdod lleol (hynny yw, cyfradd ymateb 100%).

Arolwg o'r awdurdodau lleol (Yr Ail Don)

- 1.13 Unwaith eto nod ail don yr arolwg oedd casglu gwybodaeth ansoddol a meintiol yn ymwneud â'r Ddeddf ond, yn fwy penodol, ddeall newidiadau ym mhrofiadau tîm tai'r awdurdodau lleol yn ystod y flwyddyn ers iddynt gwblhau'r arolwg o'r don gyntaf. Roedd yr arolwg yn bennaf seiliedig ar arolwg y don gyntaf, gyda rhai addasiadau i gipio newidiadau diweddar, ystod ehangach o wybodaeth (er enghraifft, ychwanegwyd cwestiynau ar y camau a gymerwyd i gynnal cysylltiad ag aelwydydd sy'n colli apwyntiadau a sut mae awdurdodau lleol yn penderfynu bod aelwyd wedi gwrthod cydweithredu), ac i hwyluso gwaith categoriedd ymatebion yn well.
- 1.14 Gweinyddwyd ail don yr arolwg yn yr un modd â'r cyntaf: anfonwyd e-bost gan gysylltiadau allweddol at dimau tai awdurdodau lleol yn cynnwys dolen ac yn cyflwyno'r arolwg. Unwaith eto, cafwyd cyfradd ymateb 100% (h.y. un ymateb gan bob awdurdod lleol) yn dilyn negeseuon atgoffa'r tîm ymchwil a Llywodraeth Cymru. Cafwyd ymatebion (un gan bob tîm tai awdurdodau lleol) rhwng yr 11^{eg} o Awst a'r 2il o Hydref 2017⁴.
- 1.15 Cyfeirir at ymatebwyr i'r arolwg o'r awdurdodau lleol fel hynny trwy'r penodau canfyddiadau.

⁴ Gweler Atodiad 1 ar gyfer Ton 2 Arolwg Awdurdodau Lleol

Detholiad o astudiaethau achos

- 1.16 Dewiswyd chwe astudiaeth achos ar sail daearyddiaeth: trefol / gwledig / arfordirol a gogledd / canol / de Cymru a ph'run oedd yr awdurdod lleol wedi cadw stoc tai ynteu ei drosglwyddo i landlord cymdeithasol cofrestredig⁵. Roedd meini prawf ychwanegol wedi'u hallosod o Stats Cymru, gyda pherfformiad yn seiliedig ar ddigartrefedd sydd wedi'i atal (a66) a'i leddfu (a73) yn llwyddiannus hefyd yn arwain y dewis. Cafodd astudiaethau eraill a gâi eu cynnal ar hyn o bryd gan Shelter Cymru⁶ a Swyddfa Archwilio Cymru⁷ eu hystyried, er nad oedd hyn, o reidrwydd, yn golygu na chaent eu cynnwys.

Astudiaeth achos: Ymgysylltu ac ymgynghori â defnyddwyr gwasanaethau [y don gyntaf: Hydref 2016–Ionawr 2017]

- 1.17 Un o elfennau allweddol y gwerthusiad hwn oedd archwilio effaith newidiadau mewn gwasanaeth o safbwynt y bobl sydd wedi derbyn cefnogaeth. Er mwyn deall profiadau gwasanaethau ac effaith y gefnogaeth a gafwyd gan bobl, cynhaliwyd ton gyntaf yr ymchwil ansoddol hydredol gyda phobl a ddaeth i'r gwasanaethau digartrefedd ym mhob un o'r meysydd astudiaeth achos.
- 1.18 Gweithiodd y tîm prosiect mewn partneriaeth ag awdurdodau lleol oedd yn cynnal astudiaethau achos er mwyn cael mynediad at ffrâm samplu i sicrhau y defnyddid ymatebwyr o ddemograffeg eang, gan gynnwys: y rhai sy'n ddigartref / mewn perygl o fod yn ddigartref; amrywiaeth o fathau o aelwydydd; a phobl â nodweddion gwarchodedig. Lle'r oedd yn briodol, lleolwyd aelodau'r tîm ymchwil yn swyddfeydd yr awdurdodau lleol oedd yn cymryd rhan, gan fod hyn yn cynnig y dulliau mwyaf effeithiol i recriwtio cyfranogwyr yn nhon 1.
- 1.19 Nod y tîm ymchwil oedd cyfweld 25 o ddefnyddwyr gwasanaethau ymhob ardal astudiaeth achos yn y don gyntaf gan ragweld y byddai rhai'n gadael yn ystod y cyfnod o chwech i wyth mis. Cynhaliwyd 154 o gyfweiliadau i gyd ar draws chwe ardal yr awdurdodau lleol a dylanwadwyd ar y sampl gan y bobl a ddaeth i'r awdurdod lleol yn dweud eu bod yn ddigartref neu'r bobl oedd yn derbyn cymorth gan yr awdurdodau lleol yn ystod amser y gwaith maes. Trefnwyd mwyafrif y cyfweiliadau gan staff yr awdurdodau lleol a'r hosteli a'u cynnal mewn swyddfeydd awdurdodau lleol, neu hosteli a llochesi. Er mai'r nod cychwynnol oedd cyfweld pobl pan oeddynt yn mynd at yr awdurdod lleol am gymorth am y tro cyntaf, dim ond mewn ardaloedd trefol y bu hyn yn bosib, lle'r oedd nifer y bobl oedd yn chwilio am gymorth yn ddigon uchel i wneud hynny. Addaswyd ac ehangwyd y strategaeth samplu gychwynnol ar gyfer ardaloedd mwy gwledig i gynnwys pobl oedd eisoes yn derbyn gwasanaethau. Treuliodd ymchwilwyr amser ychwanegol yn yr ardaloedd hyn, gan gynnal cyfweiliadau ffôn pan ofynnwyd amdanynt.
- 1.20 Pwrpas casglu data oddi wrth ddefnyddwyr gwasanaethau oedd cael gwybodaeth am eu profiadau byw o ran mynediad at wasanaethau a'u llywio a phrofiadau o atal a llwybrau i'w cefnogi. Rhoddwyd yr opsiwn iddynt gael cynnal cyfweiliadau yn Gymraeg neu Saesneg, (dewisodd pawb gael eu cyfweld yn Saesneg).
- 1.21 Ar ôl cwblhau cyfweiliad ton 1, gofynnwyd i'r cyfranogwyr am eu caniatâd i ailgysylltu â nhw mewn chwech i wyth mis. Cytunodd pawb a gafodd eu cyfweld a phan ofynnwyd iddynt, rhoesant eu manylion cyswllt i'r tîm ymchwil ac, mewn sawl achos, fanylion cyswllt aelodau'r teulu, ffrindiau a / neu weithwyr cymorth y gellid cysylltu â nhw. Ar ôl chwe mis, ailgysylltwyd â phawb oedd yn cymryd rhan yn nhon 1 yr ymchwil a'u gwahodd i fynd am ail gyfweiliad.

⁵ Mae 11 allan o 22 o awdurdodau lleol wedi trosglwyddo stoc i landlord cymdeithasol cofrestredig

⁶ Yng Nghaerdydd, Bro Morgannwg, Ceredigion, Sir y Fflint, Conwy a Rhondda Cynon Taf

⁷ Ym Mhen-y-Bont ar Ogwr, Sir Gaerfyrddin, Swydd Ddinbych, Merthyr Tudful ac Abertawe

Astudiaeth achos: Ymgysylltu ac ymgynghori â defnyddwyr gwasanaethau [yr ail don: Mehefin-Gorffennaf 2017]

- 1.22 Gwnaed ymdrech dda iawn i ailgysylltu â defnyddwyr gwasanaethau. Gofynnodd aelodau'r tîm astudio i ddefnyddwyr gwasanaethau gadarnhau a oeddent yn rhoi caniatâd iddynt ofyn i'r awdurdod lleol am eu manylion cyswllt pe bai'r rhain wedi newid rhwng dwy don yr ymchwil a chytunodd pawb. Mewn sawl achos, fodd bynnag, ni allai'r awdurdod lleol ddarparu rhagor o fanylion cyswllt y tu draw i'r rhai a gasglwyd eisoes gan y tîm ymchwil. Mewn rhai achosion, nid oedd teuluoedd defnyddwyr gwasanaethau yn gwybod lle oeddynt. Gwnaed nifer o ymdrechion i ailgysylltu â'r rhai a gyfwelwyd trwy alwad ffôn, neges destun, e-bost a llythyr (gan gynnwys trwy fanylion yr ail a'r trydydd cyswllt). Gwelodd y tîm astudio hefyd amrywiaeth eang yng ngwybodaeth staff awdurdodau lleol am amgylchiadau'r achosion unigol. Lle bo modd, mae gwybodaeth gan aelodau o staff yr awdurdodau lleol / hosteli / aelodau o deulu defnyddwyr gwasanaethau wedi'i chynnwys i nodi sefyllfa dai defnyddwyr gwasanaethau adeg ail don yr ymchwil. Cafwyd y wybodaeth fwyaf cyflawn am amgylchiadau tai pobl yn yr ail don o gyfweiliadau, a hynny o'r meysydd astudiaethau achos hynny lle'r oedd y tîm astudio'n gweithio gyda staff hosteli er mwyn cael defnyddwyr gwasanaethau i gymryd rhan yn yr ymchwil. At ei gilydd, dilyswyd sefyllfa dai 87 o bobl (ac roedd amgylchiadau 67 o bobl yn anhysbys).
- 1.23 Gofynnwyd ystod o gwestiynau i ddefnyddwyr gwasanaethau a'r nod oedd cael gwybodaeth fanwl am eu hamgylchiadau tai. Cynhaliwyd mwyafrif y cyfweiliadau wyneb yn wyneb a chynhaliwyd rhai dros y ffôn (ar gais defnyddiwr gwasanaethau).

Cyfweiliadau gyda defnyddwyr gwasanaethau (Mawrth – Mehefin 2017)

- 1.24 Yn ystod y cyfnod hwn, cynhaliwyd ymgynghoriadau gydag amrywiaeth o ddarparwyr gwasanaethau yn cynrychioli'r sector statudol, Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a'r Trydydd Sector ar draws chwe safle'r astudiaeth achos. Ceisiodd y tîm ymchwil ymgynghori ar draws y sectorau hyn ym mhob safle, gan gasglu barn a phrofiadau rhanddeiliaid allweddol gan gynnwys penaethiaid gwasanaeth, arweinyddion Cefnogi Pobl, rheolwyr gwasanaethau a staff rheng flaen.
- 1.25 Dewiswyd chwe astudiaeth achos ar sail daearyddiaeth (trefol / gwledig / arfordirol a gogledd / canol / de Cymru) a ph'run a oedd yr awdurdod lleol wedi cadw stoc dai neu ei drosglwyddo i Landlord Cymdeithasol Cofrestredig. Cymerodd cyfanswm o 148 o bobl ran mewn ymgynghoriadau. Roedd 79 yn gyflogedig yn y sector statudol, roedd 24 yn gyflogedig gan Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a 45 yn cynrychioli'r Trydydd Sector. O ran rôl cyfranogwyr, roedd hyn yn cynnwys sbectwm o swyddi, o swyddogion rheng flaen i reolwyr tîm a gwasanaethau, yn ogystal ag arweinyddion a phenaethiaid adrannau. Hefyd, cyfwelodd y tîm astudio â chynghorwyr oedd â phortffolios perthnasol a phobl a gyflogir mewn rolau penodol iawn oedd yn gysylltiedig â maes ymarfer penodol: er enghraifft, swyddogion oedd wedi'u gorchymyn i weithio gyda rhai sy'n gadael y carchar, neu swyddogion â gwybodaeth arbenigol am ieuchyd meddwl (yn ogystal â digartrefedd). Fel y cyfryw, mae cynnwys pobl o wahanol sectorau, yn ogystal â phobl sy'n meddu ar wahanol rolau, wedi ei gwneud yn bosib i lu o safbwyntiau a phrofiadau gael eu casglu fel data sy'n sail i'r gwerthusiad hwn.
- 1.26 Ymgynghorwyd â chyfanswm o 148 o ddarparwyr gwasanaethau ar draws ystod o sectorau ac awdurdodau. Cynhaliwyd ymgynghoriadau rhwng mis Mawrth a mis Mehefin 2017⁸.

⁸ Gweler Atodiad 3 am ddadansoddiad manwl o'r ymgynghoriad â darparwyr y gwasanaeth ar draws ardaloedd yr astudiaeth achos

2. Canfyddiadau allweddol

Dadansoddiad eilaidd o'r ystadegau digartrefedd

- 2.1 Er bod cyfyngiadau yn y graddau y gellir gwneud cymariaethau oherwydd materion ansawdd data blaenorol, gellir gweld nifer o newidiadau allweddol o ddata 2015-16:
- Bu cynnydd yn nifer y canlyniadau a gofnodwyd ym mhob cam o gymharu â 2015-16. Mae mwyafrif y canlyniadau'n digwydd dan a73 bellach (dyletswydd i helpu i sicrhau llety).
 - Mae gosod tai cymdeithasol awdurdodau lleol wedi goddiweddyd llety sector rhentu preifat fel y cam a gymerir amlaf i atal a lleddfu digartrefedd yng Nghymru. Mae'r ffigur hwn yn drawiadol o ystyried mai dim ond 11 o'r 22 awdurdod lleol sydd wedi cadw eu stoc tai eu hunain.
 - Mae cyfran yr aelwydydd y tybir eu bod wedi dod yn ddigartref yn fwriadol ac sy'n gwrthod cydweithredu wedi gostwng yn a75.
- 2.2 Fodd bynnag, mae nifer fawr o gysylltiadau hefyd â data 2015-16. Dyma nhw:
- Cartrefi person sengl yw'r rhan fwyaf o'r aelwydydd ag angen blaenoriaethol o hyd, ac yna aelwydydd rhiant sengl â phlant. Nid yw'r rhesymau dros fod ag angen blaenoriaethol wedi newid: oherwydd bod aelod o'r teulu yn agored i niwed, ac yna dianc rhag trais yn y cartref neu fygythiad trais yn y cartref.
 - Mae gwaith ataliol yn parhau i gynnwys llawer mwy o achosion o gael llety amgen na chefnogi pobl i aros yn eu cartrefi eu hunain.
 - Er bod ychydig o gynnydd wedi bod mewn defnyddio llety dros dro, mae patrymau defnyddio llety yn aros yr un fath. Nid yw mwyafrif yr aelwydydd mewn llety dros dro yn cynnwys plant, maent mewn llety yn y sector preifat, ac maent yn y llety hwnnw am lai na chwe mis.
 - Mae mwy o aelwydydd benywaidd na gwrywaidd yn cael canlyniadau – parhau mae hyn. Fodd bynnag, dynion yw mwyafrif y rhai sy'n derbyn canlyniadau yn y cyfnod lleddfu.
 - Mae aelwydydd pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig yn dal i gael eu tangynrychioli mewn canlyniadau yn y camau atal a lleddfu, ond maent yn cael eu gorgynrychioli yn y cam rhyddhad cadarnhaol.

Effaith a phrosesau'r Ddeddf

- 2.3 Cafwyd cefnogaeth unfrydol i ethos a bwriad y Ddeddf gan ymatebwyr i'r arolwg o'r awdurdodau lleol ac ymhlith darparwyr gwasanaethau. Mae tystiolaeth o fwy o weithgarwch atal a chanlyniadau gwell i ddefnyddwyr gwasanaethau. Yn yr un modd, mae awdurdodau lleol wedi croesawu 'camau rhesymol' yn strategol ac mae hyn hefyd wedi arwain at well canlyniadau i bobl sy'n ddigartref neu'n cael eu bygwth â digartrefedd. Felly, mae'r Ddeddf yn darparu fframwaith lle mae'n bosib atal digartrefedd ystod eang o bobl na fyddai wedi'u cynnwys o dan y trefniadau blaenorol a'u rhyddhau ohono.
- 2.4 Fodd bynnag, mae amrywiad sylweddol ar draws Cymru a hefyd o fewn ardaloedd awdurdodau lleol o ran y graddau y mabwysiadwyd ethos y Ddeddf newydd ac effeithiolrwydd atal a chamau rhesymol: mae hyn yn bryder.
- 2.5 Mae tystiolaeth o amrywiad yn y dehongliad o fwriadoldeb a chysylltiad lleol. Gwelai lleiafrif o ddarparwyr gwasanaethau ddigartrefedd bwriadol fel ffordd o wirio mynediad at wasanaethau; fodd bynnag, roedd y mwyafrif o'r farn ei fod yn groes i ethos y Ddeddf ac yn niweidiol i gyflawni canlyniadau cadarnhaol.
- 2.6 Mae gweithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus yn dibynnu ar nifer o ffactorau: sgiliau, arbenigedd ac ymddygiad y staff sy'n darparu'r gwasanaeth (yn enwedig y staff rheng flaen, y pwynt cyswllt cyntaf); a hefyd ar ffactorau strwythurol, er enghraifft, tai sydd ar gael ac sy'n fforddiadwy mewn ardal benodol.

- 2.7 Mae angen cydbwysu bod yn ymatebol i anghenion lleol ac amgylchiadau unigol â sicrhau dehongliad unffurf o 'gampau rhesymol', yn enwedig er mwyn osgoi rhoi pobl sy'n agored i niwed ac sydd ag anghenion cymhleth dan anfantais (trafodir hyn ymhellach isod).
- 2.8 O'r 87 o ddefnyddwyr gwasanaethau a gyfwelwyd y gellid gwirio eu sefyllfa dai yn ystod yr ail don o waith maes, roedd 50 wedi cael eu hailgartrefu'n llwyddiannus (33 mewn tai cymdeithasol, 17 yn y sector rhentu preifat). Fodd bynnag, roedd nifer sylweddol yn parhau mewn tai nad ydynt yn rhai sicr chwe mis ar ôl iddynt ddweud eu bod yn ddigartref (21) ac roedd naw o bobl yn cysgu allan.
- 2.9 Hefyd, er bod 21 allan o 22 o awdurdodau lleol yn cadarnhau eu bod yn cymryd camau i gynnal cysylltiad â ddefnyddwyr gwasanaethau sy'n colli apwyntiadau gyda staff Atebion Tai, pryder arall yw'r 64 o bobl na ellid dilysu eu hamgylchiadau tai. Yn y rhan fwyaf o achosion, roedd awdurdodau lleol wedi cau achosion – gan nodi'n aml 'methu cydweithio' - ond nid oedd y rhesymau am hyn bob amser yn glir.

Gweithredu a Gweinyddu

- 2.10 Dywedodd y rhan fwyaf o awdurdodau lleol bod heriau sylweddol wrth weithredu'r Ddeddf. Mae heriau o'r fath yn cynnwys baich gweinyddol cynyddol; trefniadau gweithio mwy biwrocrataidd; a llwyth gwaith uwch a mwy cymhleth i staff Atebion Tai. Caiff adnoddau hefyd eu hystyried yn her sylweddol i weithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus yn y dyfodol (fe'i trafodir isod).
- 2.11 Ystyrir bod y Côt Canllawiau'n ddefnyddiol fel dogfen gyfeirio (y diben y bwriadwyd ar ei gyfer). Fodd bynnag, gwnaethpwyd rhai awgrymiadau ynghylch sut y gallai fod yn haws ei ddefnyddio.
- 2.12 Nododd rhai darparwyr gwasanaethau landlordiaid cymdeithasol cofrestredig a thrydydd sector nad oeddent wedi cael unrhyw hyfforddiant ar y Ddeddf, ac roedd amrywiad ymhlith staff awdurdodau lleol o ran amseriad, ansawdd a faint o hyfforddiant a gafwyd. Mae'r gwerthusiad yn dangos bod ddefnyddwyr gwasanaethau'n gwerthfawrogi cael clust i wrando arnynt a pheidio â chael eu barnu ac, felly, gellir dadlau bod angen sgiliau ychwanegol bellach ar ddarparwyr gwasanaethau - e.e. negodi; arfer empathig; a chyfweld ysgogol - nag oeddynt o'r blaen. Gall staff nad ydynt yn meddu ar y sgiliau angenrheidiol gael effaith negyddol ar y canlyniadau i ddefnyddwyr gwasanaethau a pheryglu gweithrediad y Ddeddf.
- 2.13 Mae'n amlwg bod cwblhau / cyflwyno ffurflenni ystadegol yn broses feichus i awdurdodau lleol. Mae yna hefyd faterion yn ymwneud ag ansawdd y data oherwydd amrywiad mewn arferion cofnodi ar draws awdurdodau. Yn arwyddocaol, nid yw'r data bob amser yn casglu'r gwaith sy'n cael ei wneud, yn enwedig o ran atal.

Ymarfer sy'n canolbwyntio ar unigolion a newid diwylliant

- 2.14 Mae'r symudiad mewn diwylliant o asesu gwaith a arweinir gan broses i ymarfer sy'n canolbwyntio ar unigolion a chanolbwyntio ar ganlyniadau'n waith sy'n parhau ledled Cymru. Mae mabwysiadu diwylliant a dull trefniadaethol newydd tuag at fynd i'r afael â digartrefedd hefyd yn amrywio ledled Cymru (ac mewn awdurdodau) ac mae tystiolaeth yn awgrymu bod yno wrthwynebiad i newid, yn enwedig ymhlith staff oedd yn gweithio dan y trefniadau blaenorol. Mae hyn yn cael effaith ar y canlyniadau i ddefnyddwyr gwasanaethau ac mae'n amlwg bod angen gwaith parhaus i ymgorffori diwylliant y Ddeddf sy'n canolbwyntio ar unigolion yn gywir. Mae'n amlwg nad yw holl staff yr awdurdodau lleol wedi ymrwymo'n llwyr i ethos y Ddeddf newydd oherwydd bod rheoli a gwirio'n parhau mewn rhai ardaloedd.
- 2.15 Ymddengys bod Cynlluniau Tai Personol yn allweddol wrth hyrwyddo arfer oedd yn canolbwyntio ar unigolion, a darparwyr gwasanaethau'n aruthrol o gadarnhaol dros eu ddefnyddio, er gwaethaf y gwaith papur cynyddol dan sylw. Ymddengys bod Cynlluniau Tai Personol yn allweddol i Dimau Atebion Tai wrth ymgorffori ethos sy'n canolbwyntio ar unigolion. Fodd bynnag, ymddengys nad yw Cynlluniau Tai Personol yn fuddiol i ddefnyddwyr y gwasanaeth, sy'n dweud nad ydynt yn eu cael

yn arbennig o ddefnyddiol, felly mae angen mwy o waith i wneud y mwyaf o'r manteision i ddefnyddwyr gwasanaethau.

- 2.16 Mae llywio systemau newydd a gyflwynir gan y Ddeddf yn creu heriau i rai defnyddwyr gwasanaethau, a gall derbyn nifer o lythyrau trwy gydol y broses fod yn ddryslyd yn hytrach na bod o gymorth.

Gweithio mewn partneriaeth

- 2.17 Mae'n amlwg bod cefnogaeth strategol i weithio mewn partneriaeth ymhlith awdurdodau lleol ledled Cymru. Mae tystiolaeth hefyd bod gweithio mewn partneriaeth wedi cynyddu rhwng awdurdodau lleol a'r tu mewn iddynt, a chyda Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a darparwyr gwasanaethau'r trydydd sector. Fodd bynnag, unwaith eto, mae llawer o amrywiad y tu mewn i awdurdodau lleol a rhyngddynt.
- 2.18 Ceir enghreifftiau o drefniadau gweithio mewn partneriaeth gadarnhaol â'r Gwasanaethau Cymdeithasol. Fodd bynnag, mae gwaith partneriaeth llwyddiannus rhwng digartrefedd a gwasanaethau iechyd ac iechyd meddwl yn arbennig yn parhau i fod yn faes lle gellid gwneud gwelliannau sylweddol.
- 2.19 Yn gyffredinol, mae'n ymddangos bod gwaith partneriaeth llwyddiannus yn datblygu o ganlyniad i berthynas unigol rhwng darparwyr gwasanaeth yn hytrach nag yn strategol. Mae tystiolaeth sylweddol o sefydliadau'r trydydd sector yn gweithio mewn partneriaeth llwyddiannus, ond eto mae hyn yn aml yn dibynnu ar berthynas unigol yn hytrach na chael ei yrru'n strategol.
- 2.20 Yn yr un modd, gall etifeddiaeth o berthnasoedd gwael rhwng unigolion ar draws sectorau beri i anawsterau wrth gydweithio barhau.
- 2.21 Ymhlith rhwystrau ychwanegol rhag datblygu ac ymgorffori gweithio mewn partneriaeth mae agendâu / blaenoriaethau sy'n gwrthdaro. Er enghraifft, gallai awdurdodau lleol roi pwyslais ar atal troi pobl allan o'u cartrefi, tra gallai Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig flaenoriaethu pryderon cymdogaeth / cymuned ehangach.
- 2.22 Yn gyffredinol, ystyrir y gwaith o ddefnyddio pyrth / llwybrau fel rhywbeth cadarnhaol ar lefel strategol, er bod darparwyr gwasanaethau a defnyddwyr gwasanaethau'n dweud bod heriau wrth lywio systemau lluosog.

Y Sector Rhentu Preifat

- 2.23 Er bod ymatebwyr i'r arolwg o'r awdurdodau lleol a chyfranogwyr darparwyr gwasanaethau yn yr ymchwil yn derbyn rôl y sector rhentu preifat wrth fynd i'r afael â digartrefedd, roedd amheuaeth sylweddol ynghylch sut mae hyn yn gweithio'n ymarferol. Mae pryderon yn troi o amgylch: y diffyg llety fforddiadwy sydd ar gael - eiddo un ystafell wely yn arbennig; deiliadaeth nad yw'n un sicr; cyflwr gwael rhai eiddo; ac amharodrwydd rhai landlordiaid preifat i ailgartrefu pobl sy'n derbyn budd-daliadau lles.
- 2.24 Mae'r system les hefyd yn cael effaith ar ddefnyddio'r sector rhentu preifat. Mae yna ofnau ynghylch effaith Credyd Cynhwysol, lefelau budd-dal, a chyfyngiadau i'r lwfans tai lleol yn y dyfodol, yn enwedig i bobl dan 35 oed.
- 2.25 Yn ogystal, mae rhwystrau i bobl gael mynediad at y sector preifat o ganlyniad i ffioedd asiantaethau gosod taia'r rheiny ar incwm isel yn methu fforddio'r eiddo.
- 2.26 Mae rhai pryderon ynglŷn â phrofiad landlordiaid preifat wrth gefnogi pobl sy'n agored i niwed a'u parodrwydd i ailgartrefu pobl ag anghenion lluosog.
- 2.27 Ymddengys bod asiantaethau gosod tai cymdeithasol yn gadarnhaol ac yn ddefnyddiol i greu perthynas dda â landlordiaid preifat.

- 2.28 Roedd barn gymysg mewn perthynas â Rhentu Doeth Cymru. Mae wedi sefydlu fframwaith rheoleiddio ar gyfer y sector rhentu preifat, ond mae canfyddiad y gallai fod wedi annog rhai landlordiaid preifat llai i beidio â rhentu eiddo. Yn ogystal, nid yw wedi gweithredu safon ofynnol ar gyfer llety.

Grwpiau sy'n Agored i Niwed

- 2.29 Cafodd pobl sengl ganlyniadau gwael dan y ddeddfwriaeth flaenorol. Fodd bynnag, mae'n bwysig nodi, dan y Ddeddf newydd, bod y canlyniadau ar gyfer pobl sengl yn dal yn wael gan eu bod yn parhau heb ateb ar ôl pob cam. Gellir priodoli hyn yn rhannol i ddiffyg llety addas, fforddiadwy a chymhlethdod cynyddol anghenion pobl.
- 2.30 Mae'n ymddangos bod nifer y bobl ifanc sy'n dod i'r awdurdod yn dweud eu bod yn ddigartref / dan fygythiad digartrefedd yn cynyddu, ac yn aml mae eu hanghenion o ran tai hefyd yn cael eu dwysáu gan gydfodolaeth materion eraill, e.e. iechyd meddwl gwael a chamddefnyddio sylweddau.
- 2.31 Mae cymorth ariannol cyfyngedig i bobl dan 35 oed hefyd yn rhwystr posib rhag datrys digartrefedd pobl ifanc. Mae gosod pobl ag anghenion cymhleth mewn llety a rennir yn peri heriau ychwanegol.
- 2.32 Roedd iechyd meddwl gwael yn cael effaith ar fwyaf y defnyddwyr gwasanaethau a gymerodd ran yn yr astudiaeth. Roedd gan lawer o bobl gyflyrau oedd eisoes yn bodoli, tra nododd eraill ddirywiad yn eu hiechyd meddwl o ganlyniad i brofi digartrefedd neu sefyllfa dai ansicr. Yn arwyddocaol, dywedwyd mai sicrhau llety i bobl â phroblemau iechyd meddwl oedd yr her fwyaf yn wynebu'r darparwyr gwasanaethau. Yn amlwg, mae hwn yn fater y mae angen rhoi sylw iddo.
- 2.33 Mae'n amlwg bod pobl sydd heb gael diagnosis i'w gyflyrau iechyd meddwl yn profi heriau wrth gael at wasanaethau cymorth. Yn ogystal, mae'r bobl hynny y mae gwasanaethau iechyd meddwl yn tybio nad ydynt yn bodloni trothwy yn cael trafferth cael cefnogaeth. Mae pobl â phroblemau iechyd meddwl mwy difrifol hefyd yn wynebu heriau os nad oes digon o gefnogaeth. Nid gweithwyr proffesiynol iechyd meddwl arbenigol yw timau Atebion Tai ac mae angen cymorth amyn nhw hefyd i asesu anghenion pobl yn effeithiol.
- 2.34 Fel y nodir uchod, mae'r gweithio mewn partneriaeth sy'n digwydd rhwng gwasanaethau digartrefedd a gwasanaethau iechyd meddwl yn aml yn ddiffygiol, rhywbeth sy'n cael effaith negyddol ar ganlyniadau defnyddwyr gwasanaethau.
- 2.35 Mae'n amlwg y gall profiadau blaenorol o'r system gofal barhau a chael effaith tymor hwy ar sefydlogrwydd tai pobl.
- 2.36 Yn ogystal, mae heriau'n parhau o ran darparu gwasanaethau i bobl sy'n ffoi rhag Trais a Chamdriniaeth Ddomestig; mae'n debyg bod y canlyniadau'n dibynnu ar leoliad, gyda rhai ardaloedd yn fwy ymatebol yn y pwynt cyswllt cyntaf nag eraill.
- 2.37 Mae'n ymddangos bod y Llwybr Carcharorion Cenedlaethol yn gweithio'n llawer mwy effeithiol lle mae Swyddog Ailsefydlu Carchardai (a ariennir weithiau trwy gyllid trosiannol Llywodraeth Cymru) ysgogol a deinamig yn ei le.
- 2.38 Ers cyflwyno'r Ddeddf, mae cysgu allan wedi cynyddu ledled Cymru. Mewn termau amlwg, nid oes modd atal digartrefedd pobl sy'n cysgu allan ac, yn aml, nid ydynt yn bodloni'r trothwy o ran bod yn agored i niwed i gael eu hystyried ag angen blaenoriaethol. Felly, nid ydynt yn derbyn dyletswydd ailgartrefu yng nghyfnod olaf y ddeddfwriaeth. Yn ychwanegol, yn aml mae gan bobl broblemau sydd wedi'u hen sefydlu (materion iechyd meddwl a chamddefnyddio sylweddau). Unwaith eto, mae prinder llety addas yn dwysáu'r materion hyn.
- 2.39 Mae diffyg gwaith monitro cadarn ar draws awdurdodau yng Nghymru, ac mae tystiolaeth o ddiffyg eglurder ynglŷn â chyfrifoldeb am fonitro cydraddoldeb dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010.

Heriau Strwythurol

- 2.40 Mae nifer o heriau strwythurol sylweddol fydd yn cael effaith ar weithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus.
- 2.41 Mae'n amlwg bod awdurdodau lleol yn atal digartrefedd ar sail unigolion ac yn ymateb i ddigartrefedd a'r problemau y mae'n eu hachosi. Fodd bynnag, parhau heb fynd i'r afael ag achosion strwythurol digartrefedd y mae'r Ddeddf. Mae galw cynyddol am wasanaethau ers cyflwyno'r Ddeddf hefyd yn heriol, wedi'i ddwysáu gan y prinder llety sydd ar gael i symud pobl iddynt. Mae hyn yn cael effaith ar allu'r awdurdodau lleol i atal a lleddfu digartrefedd yn effeithiol.
- 2.42 Caiff gwaith Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol ei lunio gan bolisiâu cymdeithasol a sefydlwyd gan Lywodraeth y Deyrnas Unedig, yn enwedig mewn perthynas â budd-daliadau lles.
- 2.43 Mae Diwygio Lles yn benodol yn broblemus ac yn tanseilio ethos ataliol / canolbwyntio ar unigolion y Ddeddf. Yn ymarferol, bydd Diwygio Lles yn lleihau'r adnoddau sydd ar gael i aelwydydd incwm isel yng Nghymru ac yn cael effaith ar eu gallu i fforddio rhenti yn y sector preifat. Mae hyn yn bryder sylweddol, gan fod gweithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus yn dibynnu ar allu awdurdodau lleol i gyflawni dyletswyddau digartrefedd drwy'r sector rhenti preifat.
- 2.44 Yn ogystal, y disgwyl yw y bydd cyflwyno Credyd Cynhwysol yn gwaethygu heriau i fynd i'r afael â digartrefedd. Yn aml, nid oes gan bobl y profiad na'r sgiliau i gyllidebu / rheoli arian ac mae cynnydd mewn dyledion / ôl-ddyledion rhent yn debygol o arwain at droi pobl allan o'u cartrefi a chynyddu digartrefedd.
- 2.45 Mae cymhlethdod y system les yn debygol o ddrysu pobl a hefyd gael effaith negyddol ar eu lefelau incwm.
- 2.46 Bydd y diffyg rhwng taliadau budd-daliadau a lefelau rhent hefyd yn cael effaith ar fforddiadwyedd yn y sector rhentu preifat.
- 2.47 Er bod awdurdodau lleol wedi derbyn cyllid ychwanegol i weithredu'r ddeddfwriaeth a lefelau cymorth Cefnogi Pobl wedi parhau'n gymharol sefydlog, mae prif setliad yr awdurdod lleol wedi gostwng. Mae gostyngiadau o'r fath i gyllidebau awdurdodau lleol hefyd wedi arwain at ostyngiadau mewn gwasanaethau cymorth - e.e. cymorth tenantiaeth – rhywbeth a fydd, unwaith eto, yn cael effaith negyddol ar lefelau digartrefedd. Yn ogystal, mae'r cyllid tymor byr i ddarparwyr y trydydd sector yn her arall.
- 2.48 Mae effaith y Dreth Ystafell Wely a diffyg llety person sengl hefyd yn cael effaith negyddol ar bobl sengl.
- 2.49 Mae daearyddiaeth a demograffeg amrywiol Cymru'n golygu nad oes darlun unffurf ac mae pob ardal awdurdod lleol (gwledig / arfordirol / trefol) yn wynebu heriau gwahanol. Yn benodol, gall darparu gwasanaethau wyneb yn wyneb mewn ardaloedd gwledig fod yn broblem.

3. Casgliadau ac Argymhellion

- 3.1 Barn y mwyafrif llethol yw bod y fframwaith digartrefedd statudol newydd a gyflwynwyd gan y Ddeddf wedi cael amrywiaeth o effeithiau cadarnhaol. Mae wedi cynorthwyo i symud diwylliant awdurdodau lleol tuag at weithred fwy ataliol, sy'n canolbwyntio ar unigolion ac ar ganlyniadau, sydd wedi golygu ymateb sylweddol well gan wasanaethau i fynd i'r afael â digartrefedd.
- 3.2 Mae'r datganiadau ystadegol swyddogol yn cadarnhau hyn, gyda bron i ddwy ran o dair o gartrefi dan fygythiad digartrefedd yn cael eu hatal rhagddo a dwy ran o bump o aelwydydd digartref yn cael eu rhyddhau o ddigartrefedd.
- 3.3 Fel y disgwyliwyd, mae nifer yr aelwydydd ag angen blaenoriaethol a gynorthwyr dan y 'ddyletswydd i sicrhau llety', ac a weithredwyd yn unig ar ôl i ymdrechion atal a / neu rwystro fethu, yn llawer is na lefelau 'derbyn' digartrefedd statudol dan y system cyn 2015.

- 3.4 Fodd bynnag, mae cysgu allan yn cynyddu yng Nghymru ac fe'i cydnabyddir yn gyffredinol ar draws awdurdodau lleol ac ymhlith darparwyr gwasanaethau mai pobl sy'n cysgu allan sydd wedi elwa lleiaf o'r newidiadau deddfwriaethol diweddar. Mae yna gydnabyddiaeth ar gynnydd bod angen gwneud rhywbeth.

4. Argymhellion

- 4.1 Cyflwynir yr argymhellion isod yn nhrefn blaenoriaeth, gyda rhai wedi'u dynodi ar gyfer eu gweithredu ar unwaith (argymhellion â blaenoriaeth), eraill fel argymhellion tymor canolig - hir a'r gweddill fel ystyriaethau ar gyfer y dyfodol.

Argymhellion blaenoriaeth

Argymhellion â blaenoriaeth i wneud y gorau o'r canlyniadau i ddefnyddwyr gwasanaethau

- 4.2 Dylai awdurdodau lleol gynnal asesiadau cyfannol, sy'n mynd y tu hwnt i angen o ran tai i ddatgelu unrhyw anghenion ychwanegol sydd heb eu diwallu.
- 4.3 Mae Cynlluniau Tai Personol yn ddefnyddiol i staff ac maent wedi bod yn allweddol wrth newid y diwylliant mewn Timau Atebion Tai. Fodd bynnag, gan eu bod yn ymddangos yn llai defnyddiol i ddefnyddwyr gwasanaethau, mae angen mwy o gydweithio rhwng Atebion Tai a defnyddwyr gwasanaethau wrth bennu blaenoriaethau i sicrhau bod y Cynlluniau Tai Personol wedi'u teilwra i amgylchiadau'r unigolyn. Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu arweiniad strategol yn y Côd Arweiniad a dylai awdurdodau lleol fonitro canlyniadau'n well.
- 4.4 Mae angen i wasanaethau digartrefedd fod yn rhai y gall pobl gael atynt yn gorfforol: cyswllt wyneb yn wyneb yw'r ffordd sy'n canolbwyntio mwyaf ar yr unigolyn. Dylai awdurdodau gwledig ystyried darparu cymorthfeydd cyngor 'fel bo'r angen', symudol.
- 4.5 Dylai awdurdodau lleol symleiddio prosesau cyfathrebu gyda defnyddwyr gwasanaethau a chyfathrebu'n rheolaidd â nhw. Dylai fod gofynion yn eu lle i gadw cysylltiad (o fewn y rheoliadau diogelu data), er enghraifft drwy neges destun bob wythnos o leiaf. Dylai awdurdodau lleol fonitro hyn.
- 4.6 Mae angen mwy o hyblygrwydd i bobl sy'n fregus mewn perthynas â dehongli camau rhesymol - mae angen teilwra camau rhesymol i'r unigolyn yn hytrach na'u safoni ar draws pob cleient; mae angen rhoi ystyriaeth lawn i allu. Mae angen i awdurdodau lleol fonitro achosion unigol yn fwy cadarn, a dylid gwneud ymdrech i gadw cysylltiad â phobl sy'n dod i'r awdurdod ac yn dweud eu bod yn ddigartref. Mae angen monitro methiant i gydweithredu yn agosach hefyd gan fod cymaint o bobl yn syrthio'r tu allan i'r system.
- 4.7 Dylai Llywodraeth Cymru barhau i ddatblygu Dull Gweithredu Cymru o ran Tai yn Gyntaf. Wrth i hwn ddatblygu, dylai gwasanaethau iechyd meddwl, camddefnyddio sylweddau a'r Heddlu fod yn rhan o'r gwaith fel partneriaid strategol allweddol.

Argymhellion â blaenoriaeth i wneud y gorau o weithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus

- 4.8 Gan fod y cynnydd wrth weithredu'r Ddeddf yn amrywiol ledled Cymru, mae angen rhannu a gwreiddio arferion da ar draws awdurdodau lleol. Dylid gwneud hyn drwy'r Rhwydwaith Digartrefedd⁹ a'i gynnwys fel eitem reolaidd ar yr agenda. Dylai awdurdodau lleol ystyried sefydlu ymweliadau / gwaith cysgodi / cyfnewid cymheiriaid ar draws awdurdodau lleol er mwyn dysgu sut mae gwahanol feysydd yn ymdrin â gwahanol broblemau.

⁹ Bellach Cyngor Sir Casnewydd sy'n rheoli'r Rhwydwaith Digartrefedd ar ran y 21 awdurdod lleol arall yng Nghymru

- 4.9 Gallai Llywodraeth Cymru wneud y Côt Arweiniad yn un y mae'n haws i bobl gael ato a'i ddefnyddio trwy nodi lle mae gwelliannau wedi'u gwneud (er enghraifft, trwy restru diwygiadau mewn atodiad) a chynnwys hyperddolenni yn y ddogfen pdf er mwyn gwneud y gwaith o fynd drwyddi'n haws. Yn yr ailddrafftiaid nesaf, ac er mwyn cael mwy o eglurder, dylai Llywodraeth Cymru gynhyrchu 'Canllaw Arfer Gorau' gan gynnwys senarios fel dogfen ar wahân o'r Côt Arweiniad.

Argymhellion â blaenoriaeth i wella gweithio mewn partneriaeth

- 4.10 Mae angen dealltwriaeth glir o natur a chylch gorchwyl partneriaethau ar draws awdurdodau er mwyn gwneud y gorau o'r defnydd a wneir o adnoddau, osgoi dyblygu gwasanaethau a sicrhau'r canlyniadau gorau i ddefnyddwyr gwasanaethau. Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod y sefydliadau y maent yn eu hariannu'n gweithio'n briodol gydag awdurdodau lleol. Dylai awdurdodau lleol ystyried sefydlu cytundebau lefel gwasanaeth gyda'u partneriaid a nodi safonau eglur ynglŷn â gweithio mewn partneriaeth. Dylai awdurdodau lleol fonitro contractau'n agos hefyd. Dylai awdurdodau lleol gyflwyno protocolau rhannu gwybodaeth rhwng gwasanaethau iechyd a thai, a rhwng Budd-daliadau Tai a Datrysiadau Tai, gan dynnu ar gytundebau lefel gwasanaeth sydd wedi'i hen wreiddio.
- 4.11 Dylai awdurdodau lleol weithio gyda Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig i atal pobl rhag cael eu troi allan a chynyddu cynaliadwyedd tenantiaethau, er enghraifft, drwy gynnal cyfweiliadau ar y cyd cyn gwrandawiadau llys. Byddai'n ddefnyddiol pe byddai Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig yn gallu nodi'r tenantiaid sydd mewn perygl o gael eu troi allan er mwyn sefydlu cefnogaeth. Dylai pecynnau cymorth fod yn hyblyg a chydabod mai cymorth tymor hir sydd ei angen ar rai defnyddwyr gwasanaeth, nid cymorth a gaiff ei gyfyngu gan amser. Ni ddylai gwasanaethau Cefnogi Pobl ddod i ben yn awtomatig pan roddir sylw i ddigartrefedd.

Argymhellion â blaenoriaeth ar gyfer datblygu gwasanaethau awdurdodau lleol

- 4.12 Dylid gwella'r wybodaeth sydd ar gael i ddefnyddwyr y gwasanaeth. Mae angen iddi fod yn gyfredol ac yn hawdd cael ati. Dylai awdurdodau lleol sicrhau fod gwaith ddiweddar gwybodaeth ar wefannau'n flaenoriaeth. Dylai'r wybodaeth hon gael ei monitro gan awdurdodau lleol a'i hadolygu gan y Rhwydwaith Digartrefedd. Dylid ailsefydlu'r gweithgor biwrocratiaeth i archwilio prosesau cyfathrebu.
- 4.13 Dylai pob awdurdod lleol benodi Swyddog Ailsefydlu Carchardai a sicrhau bod gan y person a benodir i'r rôl y sgiliau a'r gefnogaeth angenrheidiol a'i fod yn derbyn hyfforddiant priodol.
- 4.14 Mae angen mwy o hyfforddiant i staff a hwnnw'n hyfforddiant parhaus, ac un sydd nid yn unig yn canolbwyntio ar fanylion technegol / darpariaethau'r Ddeddf ond ar ei hethos a'i heffaith ar ymarfer. Mae angen i'r set sgiliau sydd ei angen i weithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus - cyfweld ysgogol; gwasanaeth cwsmeriaid; empathi; cyfryngu; datrys problemau; cyswllt; arfer sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn; cynghori; ymwybyddiaeth iechyd meddwl - hefyd fod yn sail i hyfforddiant. Mae, hefyd, angen cyflwyno hyfforddiant i bartneriaid anstatudol. Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda'r Rhwydwaith Digartrefedd ac awdurdodau lleol i werthuso sut y gellid diwallu anghenion hyfforddi orau.
- 4.15 Dylai awdurdodau lleol hefyd ystyried mentora ar gyfer staff mewn timau tai. Dylai hyn fod ar gael i'r holl staff, gan gynnwys y sawl sydd â nifer o flynyddoedd o brofiad fel bod staff ar bob lefel yn cael cefnogaeth barhaus ac yn gallu datblygu. Dylai cefnogaeth briodol gan reolwyr llinell - a chymorth clinigol lle bo'n briodol - fod ar gael hefyd i sicrhau lles staff rheng flaen.
- 4.16 Er mwyn lliniaru effeithiau Diwygio Lles, mae angen i awdurdodau lleol fod yn fwy ymwybodol o effeithiau Credyd Cynhwysol a sut i reoli oedi yn y system. Dylai'r hyn a ddysgwyd gan awdurdodau sydd wedi gweithredu'r Credyd Cynhwysol gael ei rannu drwy'r Rhwydwaith Digartrefedd. Dylai awdurdodau lleol ddefnyddio taliadau tai dewisol i hwyluso gwaith atal digartrefedd.

- 4.17 Dylai cyllidebu a rheoli arian fod yn rhan o hyfforddiant i denantiaid newydd. Dylid cyfeirio defnyddwyr gwasanaethau am hyfforddiant cyflogadwyedd a sgiliau fel rhan o'r gwaith rhoi camau rhesymol ar waith. Dylai pob awdurdod lleol benodi Swyddog Diwygio Lles i ganolbwyntio ar gynyddu incwm a lleihau gwariant defnyddwyr gwasanaethau.
- 4.18 Dylid defnyddio swyddogion sector rhentu preifat ac asiantaethau gosod tai cymdeithasol ar draws awdurdodau a dylai awdurdodau lleol fabwysiadu dull gweithredu safonedig. Gellid datblygu hyn drwy'r Rhwydwaith Digartrefedd.

Argymhellion â blaenoriaeth i wneud y gorau o rôl y Sector Rhentu Preifat a rhoi cymorth i denantiaid y sector preifat

- 4.19 Dylai Llywodraeth Cymru archwilio sut y gallant gefnogi landlordiaid preifat a thenantiaethau sector preifat i sicrhau cysondeb mewn gwasanaethau gyda darpariaeth Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig.
- 4.20 Dylai awdurdodau lleol barhau i weithio gyda landlordiaid preifat i roi cymorth (ariannol) a chynyddu cymorth i reoli tenantiaeth, yn enwedig i denantiaid sy'n fregus. Dylai mwy o gymhellion fod yn eu lle ar gyfer landlordiaid preifat, gan gynnwys talu am atgyweiriadau / ôl-ddyledion rhent a defnyddio contractwyr Awdurdodau Lleol i wneud gwaith atgyweirio.
- 4.21 Dylai awdurdodau lleol roi mwy o gefnogaeth i landlordiaid preifat gyda thenantiaid sy'n hawlio Credyd Cynhwysol. Dylai awdurdodau lleol ystyried sefydlu Gwasanaeth Cefnogi Landlordiaid yn eu hardal i sicrhau eu bod yn aros yn y sector.

Argymhellion â blaenoriaeth ar gyfer newidiadau mewn monitro

- 4.22 Byddai cadw cofnodion llawn o adolygiadau ac apeliadau yn helpu i greu darlun cywirach o'r modd y mae awdurdodau lleol a defnyddwyr yn dehongli'r ddeddfwriaeth ac unrhyw wahaniaethau rhwng y ddau. Byddai hefyd yn fodd i gynnal gwaith monitro cywirach yn gyffredinol ac yn helpu Llywodraeth Cymru i nodi meysydd lle mae angen mwy o arweiniad.
- 4.23 Dylai seilweithiau TG fod yn gymorth i fonitro ac olrhain achosion unigol. Dylai hyn olygu newid dulliau casglu data cyfredol fel bod data cofnodi unigol yn cael eu casglu (yn hytrach na thablau cyfan). Ynghyd â helpu awdurdodau lleol i olrhain achosion unigol yn well, byddai hyn hefyd yn fodd i ymchwilydd ddadansoddi'r data ystadegol yn ddyfnach er mwyn deall yn well sefyllfa aelwydydd digartref / y rhai hynny sydd dan fygythiad digartrefedd yng Nghymru dros amser. Mae angen arweiniad pellach ar hyn gan Lywodraeth Cymru.
- 4.24 Mae angen i awdurdodau lleol fonitro cydraddoldeb yn well, gyda thystiolaeth o sut mae monitro o'r fath yn llywio arfer yn y dyfodol. Dylai Llywodraeth Cymru ategu hyn a'i egluro ymhellach yn y Côd Canllawiau.

Argymhellion â blaenoriaeth i fynd i'r afael â heriau strwythurol

- 4.25 Er mwyn cwrdd â strategaethau digartrefedd, dylai awdurdodau lleol weithio gyda Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig i gynyddu nifer y lletyau priodol sydd ar gael trwy ddefnyddio cronfeydd Grant Tai Cymdeithasol. Dylid ystyried cyfres o opsiynau - gan roi sylw i'r angen am eiddo un a dwy ystafell wely i fodloni'r galw. Dylai hyn gael ei lywio gan dystiolaeth ym mhob ardal awdurdod lleol.

Argymhellion tymor canolig

Argymhellion tymor canolig-hir ar gyfer newidiadau deddfwriaethol

- 4.26 Mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd y cam cyntaf i gael gwared â bwriadoldeb gan y bydd aelwydydd â phlant yn cael 'ail gyfle' o 2019 ymlaen. Dylai Llywodraeth Cymru roi ail gyfle i bob aelwyd ag angen blaenoriaethol a gweithio tuag at gael gwared â bwriadoldeb i bob aelwyd sy'n cael ei ystyried ag angen blaenoriaethol.
- 4.27 Dylid rhoi pobl ddigartref nad ydynt ag angen blaenoriaethol mewn llety dros dro am gyfnod o hyd at 21 diwrnod i'w hatal rhag cysgu allan. Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu arian dewisol i awdurdodau lleol i hwyluso hyn. Dylai Llywodraeth Cymru ystyried cynnwys cysgu allan fel categori angen â blaenoriaeth.
- 4.28 Mae angen gwneud gwaith ymchwil pellach ar gysylltiad lleol gyda'r bwriad o sefydlu gwasanaeth ailgysylltu cenedlaethol ledled Cymru. Gallai hyn gael ei gomisiynu ar y cyd gan Lywodraeth Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Byddai angen i'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru ymrwymo i'r gwasanaeth ailgysylltu cenedlaethol a byddai angen i Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru fonitro'r canlyniadau'n ofalus.
- 4.29 Yn unol â Deddf Tenantiaethau Preswyl yr Alban (mewn grym o fis Ionawr 2018 ymlaen), dylai Llywodraeth Cymru ystyried cyflwyno capiau rhent mewn ardaloedd lle mae rhenti'n cynyddu'n gyflym.
- 4.30 Gan fod 'bod yn agored i niwed' yn asesiad hynod oddrychol, dylai Llywodraeth Cymru adolygu'r Côd Canllawiau gyda'r bwriad o sefydlu mwy o gysondeb ac eglurder, yn enwedig o ran oedran ac iechyd meddwl. Dylai hyfforddiant ychwanegol fod ar gael i staff Atebion Tai ar ddiffiniad 'y rheswm arbennig arall' (categori 'bod yn agored i niwed') o angen â blaenoriaeth i sicrhau bod anghenion pobl yn cael eu hasesu a'u cyfleu'n llawn.

Argymhellion tymor canolig-hir i wneud y gorau o'r canlyniadau i'r defnyddwyr gwasanaeth

- 4.31 Er mwyn hyrwyddo cynaliadwyedd tenantiaethau, dylai awdurdodau lleol weithio tuag at gysoni gwasanaethau digartrefedd a Chefnogi Pobl. Mae awdurdodau lleol yn comisiynu gwasanaethau Cefnogi Pobl i weithio gyda thimau Atebion Tai i hyrwyddo cynaliadwyedd tenantiaethau a chymorth cynnar i ddefnyddwyr gwasanaethau. Dylai pecynnau cymorth gynnwys rheoli tenantiaeth, cyngor ar arian, a chyngor ar gyflogaeth a hyfforddiant a dylid adolygu'r rhain yn rheolaidd.

Argymhellion tymor canolig-hir i wneud y gorau o weithredu'r Ddeddf yn llwyddiannus

- 4.32 Er bod buddsoddiad ariannol sylweddol eisoes wedi'i wneud, mae angen i Lywodraeth Cymru barhau i roi cyllid i gefnogi awdurdodau lleol ar ôl 2019/20. Bydd angen cyllid i dalu costau staff; hyfforddiant sgiliau; ac atal. Dylai Llywodraeth Cymru fonitro lefelau digartrefedd a gwneud addasiadau i gyfeirio adnoddau at y mannau hynny lle mae nifer y bobl sy'n dod i'r awdurdod yn dweud ei bod yn ddigartref ac yn cysgu allan wedi cynyddu.
- 4.33 Dylai Llywodraeth Cymru gomisiynu gwaith ymchwil pellach er mwyn deall sut mae defnyddio pyrrh a'r Grant Atal Digartrefedd yn dylanwadu ar waith atal, a dylid rhannu arfer gorau trwy 'Canllawiau Arferion Gorau' fel y disgrifir uchod. Dylai'r Rhwydwaith Digartrefedd weithio gydag awdurdodau lleol i gymryd perchnogaeth o waith cynhyrchu'r Canllawiau Arferion Gorau.
- 4.34 Dylid edrych ar y Protocol Gadael Ysbyty ar gyfer Pobl Ddigartref¹⁰ a defnyddio mwy arno i sicrhau bod timau tai awdurdodau lleol yn cael digon o rybudd i roi trefniadau ar waith ar gyfer pobl

¹⁰ Cyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ac Iechyd Cyhoeddus Cymru yn 2014

ddigartref sy'n gadael yr ysbyty. Dylai awdurdodau lleol ystyried sefydlu gweithwyr cyswllt rhanbarthol i weithredu rhwng ysbytai a Thimau Atebion Tai.

Argymhellion tymor canolig-hir i wella gweithio mewn partneriaeth

- 4.35 Mae angen i Lywodraeth Cymru wella'i gwaith cysoni agendâu (digartrefedd / iechyd meddwl / gwasanaethau cymdeithasol a lles / arferion Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig) yn strategol gan ddatblygu dangosyddion a rennir sy'n cyfleu perfformiad. Byddai'n ddefnyddiol cael hyfforddiant ar y cyd ar resymau sylfaenol achosion cymhleth ar draws awdurdodau lleol, Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig, sefydliadau'r trydydd sector a Shelter. Byddai hyfforddiant Amgylchedd ar sail Seicoleg (PIE)¹¹ yn briodol i wreiddio hwn. Mae angen cyfeiriad strategol gan Lywodraeth Cymru i sicrhau gwell cysylltiad rhwng gwasanaethau tai a gwasanaethau iechyd meddwl. Dylai'r Gweinidog dros Tai ac Adfywio ac Ysgrifennydd y Cabinet dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol gymryd cyfrifoldeb ar y cyd am y strategaeth cysgu allan.
- 4.36 Mae tystiolaeth yn awgrymu bod gwasanaethau Cefnogi Pobl yn canolbwyntio mwy ar atal pan fyddant wedi'u lleoli mewn adrannau tai yn hytrach nag yn y gwasanaethau cymdeithasol. Dylai awdurdodau lleol gryfhau gwaith comisiynu a monitro gwaith ariannu Cefnogi Pobl.

Argymhellion tymor canolig-hir i ddatblygu gwasanaethau awdurdodau lleol

- 4.37 Dylai awdurdodau lleol gyhoeddi safonau gwasanaeth sy'n manylu ar yr hyn y gall defnyddwyr gwasanaethau ei ddisgwyl a dylai'r rhain gael eu cyd-gynhyrchu gyda defnyddwyr gwasanaethau, eu monitro gan awdurdodau lleol a'u harchwilio gan y Rhwydwaith Digartrefedd. Dylid ysgrifennu safonau gwasanaeth mewn iaith y mae'n hawdd ei deall a dylid rhoi syniad o'r amserlen.
- 4.38 Byddai penodi ymarferydd iechyd meddwl i weithio ochr yn ochr â Thimau Atebion Tai yn gwella canlyniadau i bobl â phroblemau iechyd meddwl, Gallai hyn weithredu mewn ffordd debyg i'r Swyddog Ailsefydlu Carchardai. Dylai asesiadau o anghenion o ran tai gynnwys asesiadau iechyd meddwl lle bo hynny'n briodol er mwyn sicrhau bod pobl yn cael cymorth ar gyfer materion iechyd meddwl.
- 4.39 Dylai awdurdodau lleol wreiddio gwasanaethau eraill mewn timau Atebion Tai. Er enghraifft, dylai cydlynwyr iechyd meddwl arbenigol, cyngor ar ddyled a chyffuriau ac alcohol gael eu cynnwys mewn Timau Atebion Tai / ar draws awdurdodau. Dylai Llywodraeth Cymru hefyd hwyluso gwahanol wasanaethau gan rannu eu profiadau o fynd i'r afael â digartrefedd ac achosion cymhleth trwy ariannu hyfforddiant PIE. Dylai awdurdodau lleol gymryd cyfrifoldeb dros sicrhau fod staff yn mynd am hyfforddiant o'r fath i sicrhau eu bod wedi'u hyfforddi'n briodol.
- 4.40 Mae'r pwynt cyswllt cyntaf â gwasanaethau (sef staff rheng flaen) yn bwysig. Gallai awdurdodau lleol archwilio hyn trwy ddefnyddio 'siopwyr dirgel' a gallai arwain at roi mesurau ar waith i gefnogi staff Atebion Tai. Gallai'r Rhwydwaith Digartrefedd hwyluso hyn.
- 4.41 Dylai Llywodraeth Cymru ystyried cyllido cynllun bond ym mhob ardal awdurdod lleol.

Argymhellion tymor canolig-hir i wneud y gorau o rôl y Sector Rhentu Preifat a darparu cymorth i denantiaid y sector preifat

- 4.42 Dylai awdurdodau lleol weithio gyda'r Sector Rhentu Preifat i edrych a fyddai tenantiaethau hirach (o leiaf 12 mis) yn gweithio iddyn nhw er mwyn cynyddu sicrwydd daliadaeth i unigolion.

¹¹ Wedi'i ariannu gan Lywodraeth Cymru a'i gyflwyno gan Cymorth, hyfforddiant ar Amgylchedd ar sail Seicoleg a'i nod yw cefnogi gwaith atal digartrefedd trwy weithredu dulliau ar sail trawma i gwrdd ag anghenion pobl o ran tai a chymorth.

- 4.43 Dylai Llywodraeth Cymru edrych i mewn i ddefnyddio hysbysiadau Adran 21 mewn perthynas â'r effaith ar denantiaid a'r cyflenwad tai i aelwydydd digartref.

Argymhellion tymor canolig-hir ar gyfer newidiadau mewn monitro

- 4.44 Er mwyn mynd i'r afael â diffygion cyfredol mewn prosesau monitro, rhaid cael mwy o safoni ymysg awdurdodau lleol. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu'r canllawiau presennol a rhoi mwy o eglurder o ran cael awdurdodau lleol yn gweithredu'n safonol wrth gasglu data sy'n dal yr ystod lawn o weithgarwch ym mhob ardal awdurdod lleol, yn cynnwys gan asiantaethau partner cyn belled â bod modd.

Ystyriaethau ar gyfer y dyfodol

- 4.45 Dylai Llywodraeth Cymru sefydlu corff rheoleiddio i fonitro perfformiad a gweithio mewn partneriaeth ar draws sectorau ac awdurdodau.

A. Ahmed, M. Rogers, M. Wilding, A. Gibbons, K. Jones,
I. Madoc-Jones
Sustainable Housing & Urban Studies Unit (SHUSU)
The University of Salford
And
Wrexham Glyndŵr University



SHUSU
SUSTAINABLE HOUSING
& URBAN STUDIES UNIT

PRIFYSGOL
Glyndŵr
Wreccsam

Wrexham
Glyndŵr
UNIVERSITY

Gwerthusiad ôl-weithredu o Ran 2 Deddf Tai (Cymru) 2014: Adroddiad Terfynol Caerdydd: Llywodraeth Cymru, GSR adroddiad rhif 46/2018.>

Ar gael yn: <https://gov.wales/statistics-and-research/evaluation-homelessness-legislation/?lang=cy>

Mae'r safbwyntiau a fynegwyd yn yr adroddiad hwn yn perthyn i'r ymchwilyr ac nid o reidrwydd Llywodraeth Cymru

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch â:

Lucie Griffiths
Yr Is-adran Ymchwil Gymdeithasol a Gwybodaeth
Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi
Llywodraeth Cymru, Parc Cathays
Caerdydd, CF10 3NQ

E-bost: Lucie.Griffiths@llyw.cymru

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN digidol 978-1-78937-717-0